

Predrag Momčilović

O ZELENOJ IDEJI I ZELENIM POLITIKAMA

CENTAR
ZA ZELENE
POLITIKE

O ZELENOJ IDEJI I ZELENIM POLITIKAMA

O ZELENOJ IDEJI I ZELENIM POLITIKAMA

Izdavač
Udruženje „Centar za zelene politike”, Beograd

Autor
Predrag Momčilović

Urednik
Miloš Janković

Lektura
Jasmina Šuša

Dizajn i prelom
Milica Dopuđa

Štampa
SWA Tim, Beograd

Tiraž
500

Godina izdanja
2023.

ISBN-978-86-82790-01-3

Podržano od strane Green Forum Foundation, za stavove i informacije u tekstu odgovoran je sam autor. Ova publikacija ili njeni delovi, mogu biti besplatno korišćeni uz odgovarajuću referencu na originalnu publikaciju. Publikaciju nije dozvoljeno prodavati. Svi termini, koji se u publikaciji koriste u gramatičkom muškom rodu, podrazumevaju i ženski rod.

SADRŽAJ

Predgovor	5
Uvod	6
Istorija zelene ideje i politike	8
Zelene vrednosti	12
Zaštita životne sredine i ekološka mudrost	14
Društvena pravda	17
Demokratija	20
Nenasilje	24
Zelena ideja i bliski koncepti	27
Holizam	28
Internacionalizam	30
Municipalizam	34
Radna, socijalna i ljudska prava	37
Feminizam	40
LGBTQ+ prava	43
Pravo na samoopredeljenje	46
Zelena ekonomija	48
Zajednička dobra	50
Odrast	52
Solidarnost sa budućim generacijama i drugim vrstama	54
Zelena ideja i druge ideologije	56
Zelena ideja i kapitalizam	58
Zelena ideja i socijalizam	60
Zelena ideja i anarhizam	62
Zelena ideja i nacionalizam	64
Zelena ideja i globalni izazovi	66
Klimatske promene	68
Nestanak biodiverziteta	71
Nuklearna energija	73
Imperijalizam i neoimperijalizam	76
Za dalje čitanje	77

PREDGOVOR

Pokret Ne davimo Beograd je avgusta 2023. godine, pod imenom Zeleno-levi front (ZLF), zvanično registrovan kao politička partija. ZLF je prva partija u Srbiji zasnovana na zelenim i levim idejama. Publikacija koju čitamo skicira odgovore na pitanja – koje su to ideje, u kakvoj su međusobnoj vezi, te kako komuniciraju sa različitim vrednostima, načelima i ideologijama. U njoj su opisani i neki od najvećih problema današnjice, za koje zeleni širom sveta traže što je moguće brža, ali istovremeno dugoročna i održiva rešenja. Mnoga od tih rešenja mogu zvučati utopijski. U tome nema ničeg čudnog jer su brojne zelene partije rođene na krilima šezdesetosmaških pobuna, a duh tih godina i dalje je prisutan. Kada ih optuže da su utopisti, zeleni odgovaraju čuvenom studentskom parolom:

BUDIMO REALNI – TRAŽIMO NEMOGUĆE

Utopijski predlozi ni danas nisu za bacanje. Oni motivišu ljude i daju obrise političkog cilja. Nedostaje im jedino put koji ka tom cilju vodi. Ozbiljna politička partija ne počiva samo na dalekim željama. Ona ima konkretne predloge političkih poteza, koje je moguće povući ovde i sada. Politička partija deluje politički, a sviđalo nam se to ili ne, politika je zaista umetnost mogućeg. Priznati ova ograničenja ne znači odustati od principijelne borbe za pravednije i zelenije društvo. Naprotiv. To je najsigurniji način da se na putu do cilja stigne što dalje. Redovi koji su pred nama pomoći će nam da što jasnije ocrtamo svoj cilj. Da bismo ga ostvarili, potrebni ste nam vi. Autor i urednik ove publikacije zato se nadaju se da ćete nam se nakon čitanja priključiti da zajedno menjamo Srbiju.

Miloš Janković

UVOD

”Nepotrebno je još čekati: velika kriza je već počela. Ako vam nije lako da to uočite, to je stoga što kriza ima drugačiji oblik nego što je to bilo sa prethodnim.”

Andre Gorc (André Gorz)

Zelena ideja i zelena politika najčešće se poistovećuju sa ekologijom i zaštitom životne sredine, ponekad i sa održivim razvojem. Čak i unutar progresivnih i levo orijentisanih kolektiva postoji narativ da su zelene politike ekološke, a leve socijalne. Jedan od ciljeva ove publikacije jeste da pokaže zašto bi zelene politike trebalo posmatrati istovremeno i kao ekološke i kao socijalne. Uzmimo primer klimatskih promena. Ono što fizički vidimo kada je reč o klimatskim promenama, poput suša, uragana ili poplava, samo su njihove posledice. Uzroci su najčešće društveni, te i politička rešenja moraju biti istovremeno i zelena i društvena. Pored toga, klimatske promene dobro oslikavaju i to kako naizgled prirodne nepogode različito pogađaju različite društvene kategorije. Dok se bogati još uvek nekako snalaze, sav teret

uglavnom pada na slabe i siromašne. To je još jedan od razloga zbog kojih je važno da zelene politike budu ekološke i socijalne. Zelene politike predstavljaju odgovor na komplikovana socio-ekološko-ekonomska pitanja, uzimajući u obzir kako buduće generacije, tako i sve one čiji se glas ne čuje, od biljaka i životinja do mora i geološke podloge.

Ovo insistiranje na zelenom kao ekološkom i socijalnom ujedno je i najbolji način da desnicu držimo što dalje. Uvek je dobro iznova i iznova ponavljati da ekološki i društveni problemi ne poznaju granice i da je internacionalizam jedino rešenje.

U publikaciji je ponuđen pregled osnovnih zelenih vrednosti i politika, opisan je odnos ovih politika sa drugim bliskim idejama i istaknute su kako tačke preklapanja, tako i mesta razmimoilaženja. Prikazani su i neki od najvećih globalnih izazova današnjice. Na kraju, pokazano je na koje sve načine zelene politike mogu doprineti rešavanju ovih izazova. Publikacija nas zove da uskočimo u zečju rupu i otkrijemo čitav prostor neslućenih mogućnosti. Dekolonizujemo maštu. Održiv i pravedan svet tada postaje moguć.

ISTORIJA ZELENE IDEJE I POLITIKE

„Budućnost će biti zelena ili je neće biti.”

Bob Brovn (Bob Brown)

Zelena ideja vuče korene u različitim pokretima i filozofijama. Potreba za zaštitom životne sredine i ljudskog okruženja postojala je još u staroj Grčkoj gde su filozofi živo diskutovali o životu u skladu sa prirodom. Rimljani su ovu potrebu kodifikovali i zakonom zaštitili vodne resurse. Posebnu pažnju posvećivali su odnošenju otpada, te izgradnji vodovodnih i kanalizacionih sistema. U srednjovekovnoj Srbiji zaštita životne sredine prvi put se pominje u 14. veku. Dušanov zakonik štitio je šumske resurse propisujući kazne za prekomernu seču.

Načela zelene ideje možemo pronaći i u spisima Baruha Spinoze koji govori o neodvojivosti prirode od ljudskog bića. Slična filozofska načela neguju i starosedelačke zajednice svih kontinenata uviđajući jedinstvo čoveka i prirode i potrebu za reciprocitetom nege i davanja.

Potreba za zaštitom životne sredine dovela je 1872. godine do proglašenja Nacionalnog parka „Jelouston”, prvog nacionalnog parka u svetu. Ubrzo potom u San Francisku je osnovano Udruženje „Sijera klab”, prva organizacija za zaštitu prirode. Ovaj zeleni talas bio je reakcija na posledice industrijske revolucije, koja je sve više uzimala maha.

Nakon Drugog svetskog rata globalna ekonomija se znatno ubrzala. Upotreba motora sa unutrašnjim sagorevanjem i fosilnih goriva dovela je do brže društvene obnove, ali i velikih ekoloških posledica. Ovaj problem opisan je 1962. godine u jednom od najznačajnijih dela zelene politike „Tiho proleće“, autorke Rejčel Karson. Tokom šezdesetih godina 20. veka, brojni ekološki pokreti, od antinuklearnih do pokreta za zaštitu životne sredine i čistu vodu, upozoravali su na negativne posledice industrijskog razvoja, promovišući ideje očuvanja prirodnih resursa i ekološke ravnoteže. U tom periodu dolazi do povezivanja ekoloških, feminističkih, pacifističkih, antinuklearnih, antikolonijalnih i pokreta za društvenu pravdu. Stvara se jedinstvo i osnova za prve zelene partije. Prva takva partija osnovana je u Tasmaciji (Australija) 1972. godine. Ubrzo potom formiraju se zelene partije u Švajcarskoj i Velikoj Britaniji, dok se na krilima antinuklearnog pokreta 1980. godine formira nemačka Zelena partija.

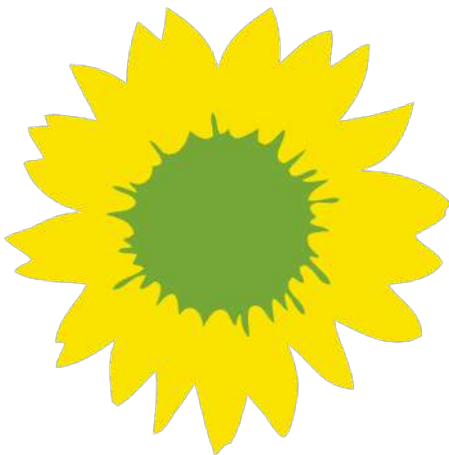

Logo United Tasmania Group (UTG) koje je globalno prepoznata kao prva zelena stranka u svetu koja je učestvovala na izborima 1972. godine; izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/United_Tasmania_Group

U narednim decenijama, zelene partije, pokreti i organizacije šire se Evropom i svetom, a zelena ideja sve više dobija na popularnosti. Tokom osamedesetih i devedesetih godina pojam održivog razvoja postaje centralni za zelene ideje i politike. Na čelu sa bivšom premijerkom i ministarkom zaštite životne sredine Norveške Gro Harlem Brundtland, Ujedinjene nacije 1983. godine osnivaju posebnu komisiju za održivi razvoj. Cilj komisije bio je promovisanje „razvoja koji zadovoljava potrebe sadašnjih, a ne ugrožava sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe”. Ova krilatica postala je osnova budućih zelenih politika. Težilo se ravnoteži između ekonomskog razvoja, socijalne pravde i zaštite životne sredine.

Danas su zelene ideje i politike sveprisutne u političkom pejzažu širom sveta. Gotovo sve države priznaju potrebu za zaštitom životne sredine i društvenom pravdom, a zelene politike igraju važnu ulogu u postizanju tih ciljeva. Uz rastuću svest o klimatskim promjenama, nestanku biodiverziteta, te rastu nejednakosti, zelene ideje i politike nastavljaju da se razvijaju i oblikuju bu-

dućnost naše planete. Zelene partije igraju sve važniju ulogu. Od marginalnih postaju partije na pozicijama moći i značajno utiču na kreiranje državnih politika.

Zelene partije često koriste suncokret kao simbol zbog njegovih asocijacija sa ekološkom održivošću, obnovljivim izvorima energije i optimizmom, što odražava njihove vrednosti usmerene ka zaštiti životne sredine i društvenim promenama. Suncokret simbolizuje i transparentnost i otvorenost u političkom procesu, odražavajući princip demokratije i učešća građana u odlučivanju.

ZELENE VREDNOSTI

„Naš moto je samo nežno i subverzivno.”

Petra Keli (Petra Kelly)

Tokom razvoja zelene ideje i politike iskristalisale su se četiri osnovne zelene vrednosti: zaštita životne sredine i ekološka mudrost, društvena i ekonomska pravda, direktna demokratija, odnosno demokratija odozdo, te nenasilje i pacifizam.

Na kongresu Globalnih Zelenih, koji pretenduju da budu nosioci zelenih politika na globalnom nivou, usvojeno je šest osnovnih principa:

- **Ekološka mudrost**
- **Socijalna pravda**
- **Participativna demokratija**
- **Nenasilje**
- **Održivost**
- **Poštovanje različitosti**

Zeleni u Sjedinjenim Državama proširili su četiri na deset ključnih vrednosti, koje uključuju i:

- **Decentralizaciju**
- **Ekonomiju zasnovanu na zajednici**
- **Postpatrijarhalne vrednosti (kasnije prevedene kao ekofeminizam i etika brige)**
- **Poštovanje različitosti**
- **Globalnu odgovornost**
- **Fokus na budućnost**

ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE SREDINE I EKOLOŠKA MUDROST

„Čovek je deo prirode i njegov rat protiv prirode je neizbežno rat protiv njega samog.”

Rejčel Karson (Rachel Carson)

Zaštita životne sredine i ekološka mudrost često se pogrešno poistovećuju sa celokupnom zelenom ideologijom. Iako važne, zaštita životne sredine i ekološka mudrost ne mogu stajati same, a bez drugih vrednosti predstavljaju puki ekologizam.

Mnogi naučnici geološku epohu u kojoj živimo nazivaju antropocenom, ukazujući tako na sistematski uticaj ljudskog društva kako na geologiju planete Zemlje, tako i na druge prirodne i društvene sfere. Suočavamo se sa degradacijom i preteranom eksploatacijom svih medi-

juma životne sredine i uništavanjem prirodnih dobara. Klimatske promene su uzele maha i globalna temperatura je porasla više od 1.2 °C u odnosu na predindustrijsko doba. Svakog minuta nestaju hektari šuma, zagađenje vazduha¹ predstavlja problem od koga hiljade ljudi godišnje prevremeno umre, okean postaje sve kiselij, dok je zbog zagađenja i otuđenja sve manje vode za piće. Ovo su samo neki od ekoloških problema današnjice. Planeta se suočava sa značajnim gubitkom biodiverziteta i geodiverziteta. Živimo u doba šestog masovnog izumiranja živih vrsta, koje, ovog puta, uzrokuju ljudske aktivnosti.

Zaštita životne sredine bazira se na očuvanju prirodnih dobara, od vode i vazduha, preko šuma, do biodiverziteta i zemljišta. Održivo korišćenje ovih dobara trebalo bi da zadovolji potrebe sadašnjih generacija, a budućim osigura jednake šanse za napredak i pristup zdravom i održivom okruženju.

1 „Najizraženiji uticaj na zdravlje uočen je pri izlaganju suspendovanim česticama PM 2.5, za koje je modeliranjem za referentnu 2015. godinu dobijena procena od 9.773 prevremena smrtna slučaja, i više od 92.000 godina skraćenog životnog veka. Procenjeno je da je zbog izlaganja koncentracijama PM 2.5 u ambijentalnom vazduhu 2015. godine u Republici Srbiji izgubljeno više od 2,1 milion radnih dana. Imajući u vidu činjenicu da kvalitet ambijentalnog vazduha slabi od 2015. godine, negativni uticaji zagađenja vazduha sve su veći.” Program zaštite vazduha u Republici Srbiji za period od 2022. do 2030. godine sa Akcionim planom

Ekološka mudrost ukazuje na međusobnu povezanost živih bića, nežive prirode i ekosistema. Ključ ekološke mudrosti je svest o prirodnoj ravnoteži koja omogućava život na Zemlji. U srži ove vrednosti leži i prepoznavanje značaja raznolikosti, cikličnosti, ali i ograničenja ekosistema u kojima živimo. Ekološka mudrost podrazumeva promene na širem društvenom nivou. Ona zahteva balans između društvenog razvoja i očuvanja prirode i ekosistema. U njoj može ležati osnov za rešenje globalnih ekoloških problema.

Zaštita životne sredine i ekološka mudrost ključne su pretpostavke opstanka, života i zdravlja ljudi kako danas tako i u budućnosti. Čista i nezagađena životna sredina jedini je garant proizvodnje zdrave hrane. Njenim očuvanjem smanjuje se i opasnost od pojave virusnih i bakterijskih epidemija. Smanjenje zagađenja vazduha, vode i zemljišta kao i očuvanje i obnova prirodnih ekosistema neophodni su koraci u obezbeđivanju uslova za razvoj i obnovu prirode i živog sveta, uključujući zdravlje i kvalitet života pojedinaca i zajednice.

DRUŠTVENA PRAVDA

„Ekologija, bez klasne borbe, samo je baštovanstvo.”

Čiko Mendes (Chico Mendes)

Društvena pravda ukazuje na značaj integracije ekoloških i klimatskih ciljeva, s jedne, i socijalnih pitanja, s druge strane. Tek je u njihovom sadejstvu moguće izgraditi održiviji i pravedniji svet. U društvu koje se bazira na nekontrolisanoj eksploataciji prirode, života i rada, i u kome mali procenat poseduje najveći deo bogatstva, nema prostora za ekološku održivost, demokratiju i nenasilje. Koncentracija moći vodi nekontrolisanoj eksploataciji, pa dolazi do devastacije prirode i njenih resursa, te ozbiljnog narušavanja ekosistema na planeti. Prema izveštaju organizacije Oxfam iz 2021. godine, 2.153 milijardera na svetu poseduje više bogatstva od 4,6 milijardi ljudi. Najbogatijih 1% stanovništva poseduje više od polovine ukupnog bogatstva na svetu, dok je u rukama 10% najbogatijih gotovo 85% svetskog bogatstva. Istovremeno, najsiromašnijih 50% stanovništva ne poseduje gotovo ništa, njihov udeo je svega 1%.

Zelena ideja počiva na idejama pravedne raspodele bogatstva i dostupnosti prirodnih resursa, poput čiste vode, vazduha, zemljišta i energije.

Zagađenje životne sredine i klimatske promene često nesrazmerno više pogađaju marginalizovane i ranjive zajednice, uključujući stanovništvo sa niskim prihodima, starosedeoce ili zajednice bez pravne ili druge zaštite. Primera radi, ranjive grupe češće su izložene zagađenju vazduha, imaju ograničen pristup zelenim površinama i trpe veću štetu od suša i poplava, kao posledica klimatskih promena. Istovremeno, iste ove grupe gotovo da uopšte ne doprinose degradaciji životne sredine. Zelena politika se zalaže za sistemsko ispravljanje ovih nepravdi. Počiva na ideji jednakosti, propisuje opšte pravo učešća u procesima donošenja odluka, uspostavlja sistem odgovornosti i obezbeđuje pravednu raspodelu štete u svim slučajevima ekoloških katastrofa. Takođe, zelena politika promoviše razvoj održivih ekonomija i ekoloških sektora koji stvaraju nova radna mesta. To uključuje investiranje u obnovljive izvore energije, energetske efikasnost, zelenu infrastrukturu, ali i u javne usluge poput zdravstva, obrazovanja i javnog prevoza. Ove investicije unapređuju život građana stvarajući nova, zelena radna mesta. Zelena politika teži i pružanju pravičnih radnih uslova, dostojanstvenih plata i socijalne inkluzije za sve radnike. Cilj

je izgraditi pravično društvo u kojem svako može imati pristojan život i jednake šanse.

Neki od alata koje zelena politika koristi u borbi za društvenu pravdu i ekološku održivost jesu progresivno oporezivanje, ograničavanje maksimalne zarade, povećanje minimalne zarade, oporezivanje zagađivača, oporezivanje i ograničavanje društveno toksičnih praksi, poput klađenja i reklamiranja alkohola i cigareta, ali i finansijska podrška poslovima koji doprinose oporavku ekosistema (regenerativna poljoprivreda, obnovljivi izvori energije, zadrugarstvo) i društvenom boljitku. Pojedine zelene organizacije se zalažu za univerzalni osnovni dohodak i/ili garantovano zaposlenje. Kombinovanjem principa zaštite životne sredine, socijalne pravde i solidarnosti, može se izgraditi pravednija, održivija i inkluzivnija budućnost.

DEMOKRATIJA

„Živa demokratija raste kao drvo, odozdo prema gore.”

Vandana Šiva (Vandana Shiva)

Demokratija igra ključnu ulogu u borbi za izgradnju pravednog i održivog društva. Ipak, njene devijacije izazvane akumulacijom kapitala, moći i uticaja u rukama malog broja ljudi, zahtevaju nove artikulacije i sistemske korekcije. Razumevanje demokratije i njene formalne manifestacije moraju se približiti idejama jednakosti, participacije, socijalne pravde i ekološke odgovornosti. Gotovo sve zelene partije, inicijative, organizacije i pokreti počivaju na demokratskoj praksi, naročito praksi direktne demokratije.

Zelena politika teži uključivanju građana u procese donošenja odluka. To podrazumeva pružanje mogućnosti za javne rasprave, konsultacije i dijalog između građana, vladinih institucija, nevladinih organizacija i stručnjaka. Demokratski procesi se moraju negovati, unapređivati i razvijati u svim segmentima društvenog života. Jedino tako se mogu osigurati učešće građana

i kontrola sprovođenja javnih politika. Iz perspektive zelene ideje, demokratija se odnosi i na zaštitu prava manjinskih grupa i njihovo uključivanje u odlučivanje. Važno je da interesi svih građana uđu u računicu planiranja i implementacije javnih politika. Demokratski sistem mora biti inkluzivan i pružati pravične mogućnosti za sve građane, bez obzira na njihovu pripadnost ili status.

Da bi bio u skladu sa zelenom idejom, demokratski sistem mora da omogući nadzor i preispitivanje odluka, kao i odgovornost političkih lidera. Demokratija mora podsticati građanski aktivizam i angažman. Zelena politika podržava aktivno učešće građana u kampanjama, protestima i građanskim inicijativama.

Za funkcionisanje zelenih organizacija i partija posebno je značajna ideja direktne demokratije. Ona predstavlja oblik odlučivanja u kojem građani na direktan način donose odluke i ne prepuštaju ih izabranim predstavnicima. Građani mogu direktno glasati ili učestvovati u referendumima, inicirati predloge zakona ili politika i aktivno doprinositi debati i odlučivanju o različitim pitanjima. Ova vrsta participacije osnažuje ih da izraze svoje stavove i utiču na političke procese. Kada su građani direktno uključeni u donošenje odluka, političari su više podložni nadzoru i moraju polagati račune za svoje postupke. Ovo može dovesti do veće transparen-

tnosti, smanjenja korupcije i povećane odgovornosti. Preduslovi za šire učešće građana jesu dostupnost informacija, odgovorno medijsko izveštavanje, dostupnost kvalitetnog javnog obrazovanja, ali i smanjenje siromaštva. Sve su ovo istovremeno i neki od osnovnih ciljeva zelene politike.

Direktna demokratija podstiče građane da se informišu o različitim pitanjima. Kroz učešće u odlučivanju, susreću se sa različitim perspektivama i argumentima, što može voditi boljem razumevanju problema i pronalženja održivih rešenja. Ovaj proces edukacije i osnaživanja ključan je za dugoročnu održivost zelene ideje koja teži izgradnji aktivnih zajednica.

Važno je napomenuti da direktna demokratija nije uvek praktična i efikasna, posebno kada je potrebno doneti brze odluke. Bez obzira na to, direktna demokratija i dalje može biti vrlo koristan alat.

Kako su potrebe za brzim odlukama danas jako izražene, zelene organizacije posežu za različitim oblicima fluidne demokratije. Ovaj koncept se odnosi na fleksibilan i dinamičan politički sistem u kojem se moć i odlučivanje distribuiraju na različite nivoe i uključuju široku participaciju. Fluidna demokratija podstiče decentralizaciju vlasti i distribuciju odlučivanja na različite nivoe.

Na kraju, važno je napomenuti da iz ugla zelene politike demokratija nije samo puko sredstvo za donošenje odluka. Zeleni preferiraju konsenzus više nego nadglasavanje. Zato je važno međusobno razumevanje i poštovanje svih učesnika. Drugim rečima, demokratija podrazumeva i način na koji se ophodimo jedni prema drugima. Ovo je jedna od osnovnih vrednosti zelene ideje.

NENASILJE

„Uprkos privremenim poredcima, nasilje nikada ne donosi trajni mir.”

Martin Luter King (Martin Luther King)

Zeleni politički pokret izrastao je na temeljima anti-ratnog pokreta. Nenasilje i pacifizam predstavljaju osnovnu vrednost zelenih partija. U poslednjih nekoliko decenija, globalni događaji su izmenili tumačenje ovih termina. Zelene partije širom sveta nemaju više jedinstven stav po pitanju rata, vojnih saveza i nenasilja. Ipak, neke od okosnica nenasilja kao vrednosti ostale su svima zajedničke.

Nenasilje promoviše rešavanje sukoba bez upotrebe sile. Umesto vojnog ili nasilnog odgovora na probleme, zelena politika se fokusira na prevenciju konflikata i rešavanje problema putem dijaloga, pregovora i saradnje. Podstiče se izgradnja održivih odnosa među državama, organizacijama i pojedincima. Umesto sukoba i ratova za resurse, zelena politika zagovara dijalog, me-

dijaciju i saradnju. Zalaže se za stvaranje okruženja u kojem se problemi rešavaju bez narušavanja mira. Pacifizam naglašava poštovanje miroljubivog oblika života. Nenasilje isključuje aktivnosti koje nanose štetu ljudima, životinjama, biljkama i prirodi uopšte. Promoviše razumevanje, saosećanje i odgovornost.

Zelena politika podržava aktivne i angažovane građane u borbi za pravdu i održivost. To uključuje građansku neposlušnost, mirne proteste, kampanje javne svesti, bojkote i druge oblike nenasilnog otpora protiv štetnih praksi. U okviru zelenog pokreta neprestano se preispituje razumevanje termina nasilje. Dešava se da različite organizacije i partije različito tumače granicu između nasilja i građanske neposlušnosti.

Pojedine zelene partije podržale su učešće u vojnim savezima, slanje oružja i vojne intervencije u različitim državama, uz obrazloženje da se time sprečava veća šteta i brani pravo naroda na samozaštitu. S druge strane, brojne zelene partije ne podržavaju vojne intervencije, protive se bilo kakvim vojnim savezima i zalažu se za razoružavanje i smanjenje vojnih budžeta.

Pitanje antimilitarizma i nenasilja ostaje otvoreno pitanje unutar globalnog zelenog pokreta. Mada je pacifizam i dalje dominantna vrednost, različiti pogledi i perspektive unose dubinu u debatu i omogućavaju analizu

različitih situacija sa više aspekata. Dijalog o nenasilju i pacifizmu ilustruje složenost donošenja odluka u okvirima zelenog pokreta i nastojanje da se usaglaise visoki moralni standardi sa praktičnim izazovima društvenih i ekoloških promena.

Borba za pravednije i održivije društvo ne može i ne mora da bude samo institucionalna. U cilju ostvarenja svojih ciljeva, mnogi zeleni pokreti i organizacije koriste metode vaninstitucionalne nenasilne borbe.

Aktivisti grupe „Pobuna protiv izumiranja” koriste takozvanu taktiku šoka. Članovi obično blokiraju najprometnije saobraćajne raskrsnice u gradovima ili opsedaju važne vladine kancelarije. Ponekad remete redovno funkcionisanje ekonomije kako bi naterali vladu da reši različite ekološke i socijane probleme.

ZELENA IDEJA I BLISKI KONCEPTI

Pored osnovnih vrednosti, zelena ideja i politika dopunjuju se drugim bliskim konceptima. U ovoj publikaciji predstavimo samo neke od njih:

- Holizam
- Internacionalizam
- Radna, socijalna i ljudska prava
- Feminizam
- LGBTQ+ prava
- Municipalizam
- Zajednička dobra
- Solidarnost sa budućim generacijama i drugim vrstama
- Pravo na samoopredeljenje
- Zelena ekonomija
- Odrast

HOLIZAM

„Celina je više od zbira delova.”

Aristotel (Aristotélēs)

Holizam je filozofski koncept koji naglašava celovitost i povezanost svih delova jednog sistema. Holizam gleda na prirodu i društvo kao delove kompleksnog sistema u kome su sve komponente međusobno povezane i utiču jedna na drugu. Promene u jednom delu sistema mogu imati šire posledice na ostale delove. Stoga rešavanje ekoloških i društvenih problema zahteva holistički pristup, koji uključuje promišljeno upravljanje prirodnim resursima, razumevanje ekosistemskih i društvenih veza i očuvanje ravnoteže između čoveka i prirode.

Holizam se odnosi i na uverenje da celina ima svoje osobine i karakteristike koje su više od prostog zbira svojih delova. Ovo znači da se sistem, organizam ili društvo ne mogu razumeti pukom analizom pojedinačnih elemenata, već se mora razmatrati kao kompleksna celina. Holistički pristup podrazumeva razumevanje odnosa među delovima i kako oni zajedno stvaraju celinu koja

ima svoje jedinstvene osobine. Ova ideja potiče od grčke reči „holos”, što znači celina.

I zelena ideja i holizam prepoznaju da svim pitanjima treba pristupati celovito, a ne parcijalno. Istovremeno očuvanje životne sredine i postizanje društvene održivosti zahteva sveobuhvatan pristup. Promene na jednom polju mogu imati efekte na ostatak sistema, te je ove probleme teško rešavati partikularno.

Primer holističkog pristupa u zaštiti životne sredine jeste upravljanje vodnim resursima u slivu neke reke. Umesto da se fokusira samo na jedan aspekt, kao što je kvalitet vode ili riblji fond, ovaj pristup uzima u obzir širi kontekst. Prvo se identifikuju svi faktori koji utiču na kvalitet vode i ekosistem sliva, uključujući industrijsko zagađenje, poljoprivrednu upotrebu pesticida, eroziju tla, urbanizaciju i klimatske promene. Zatim se razvija sveobuhvatni plan, koji uključuje niz mera, poput kontrole zagađenja, uvođenja održive poljoprivrede, rekonstrukcije obalnih područja, mera za prilagođavanje klimatskim promenama, uz uključivanje lokalne zajednice. Time se osigurava dugoročna održivost vodnih resursa i ekosistema sliva reke.

INTERNACIONALIZAM

„Osećam se kao kod kuće u celom svetu,
gde god ima oblaka, ptica i ljudskih suza.”

Roza Luksemburg (Róža Luksemburg)

Internacionalizam zagovara saradnju, solidarnost i međunarodnu integraciju različitih zemalja, naroda i organizacija. Osnovna premisa internacionalizma je da globalni izazovi i problemi zahtevaju međunarodne odgovore i rešenja. Saradnja je preduslov miru, stabilnosti, prosperitetu i zaštiti životne sredine, ljudskih i socijalnih prava širom sveta.

Zelena ideja i politike bazirane su na načelima internacionalizma. One prepoznaju da ni društvene ni ekološke probleme nije moguće rešiti na nacionalnom i lokalnom nivou. Klimatske promene, gubitak biodiverziteta, imperijalizam, poreski rajevi, eksploatacija i zagađenje, samo su neki od problema koji se moraju rešavati političkim akcijama na globalnom nivou. Potrebna je globalna promena načina proizvodnje i potrošnje, kao i njihova regulacija međunarodnim sporazumima.

Glavni principi internacionalizma su zalaganje za mir i diplomatsko rešavanje sukoba, međunarodna saradnja, otvorene granice i sloboda kretanja, zaštita ljudskih prava, globalna pravda, te solidarnost i multilateralizam. Internacionalisti podržavaju multilateralne organizacije kao važne platforme za dijalog, donošenje odluka i rešavanje problema. Istorijski gledano, internacionalizam je bio ključni faktor u nastanku i razvoju međunarodnih organizacija, sporazuma i institucija koje su promovisale saradnju i mir među državama.

Ipak, poput pacifiizma, internacionalizam se može različito razumevati, što vodi različitim pristupima i taktikama pri rešavanju međunarodnih pitanja. Pored liberalnog, postoji i levi internacionalizam, koji se zalaže za socijalnu pravdu, radnička prava, ekonomsku ravnopravnost i održivost, a protiv kapitalizmu, eksploataciji i imperijalizmu.

U suštini, internacionalizam teži izgradnji globalne zajednice, koja počiva na ideji mira, saradnje, solidarnosti, pravde i održivosti.

Evropska zelena partija (EGP) je primer transnacionalne političke organizacije, koja okuplja zelene stranke iz različitih zemalja Evrope. Osnovana je 2004. godine sa ciljem promocije zelenih politika, očuvanja životne sredine, socijalne pravde i demokratije na evropskom nivou. Njen fokus obuhvata širok spektar tema, uključujući klimatske promene, obnovljive izvore energije, održivu ekonomiju, ljudska prava, rodnu ravnopravnost, imigraciju i još mnogo toga.

EGP pruža platformu za saradnju između različitih zelenih stranaka širom Evrope, olakšavajući razmenu ideja i dobrih praksi. Kroz zajedničke političke programe, inicijative i kampanje, EGP nastoji da postigne veću koheziju između zelenih stranaka i doprinese jačanju njihove političke snage u Evropskom parlamentu i drugim institucijama unutar i van EU.

U političkom smislu, EGP ima status političke partije unutar EU, čime dobija pravo učešća na izborima za Evropski parlament. Trenutno EGP ima 38 stranaka koje su punopravne članice, od čega njih 10 dolazi iz zemalja koje nisu deo EU. Uz to, postoji 10 stranaka koje su pridružene članice. Poslanici iz redova zelenih zajedno sa poslanicima iz manjih grupa formiraju Zelenu poslaničku grupu u Evropskom parlamentu. Zelena poslanička grupa u Evropskom parlamentu trenutno broji 73 poslanika iz 17 zemalja EU.

Evropska zelena partija je primer kontinentalne partije kakve postoje i na drugim kontinentima, a zajedno čine Globalne Zelenne. Poznati i kao Svetska asocijacija zelenih partija (Global Greens), predstavljaju globalnu mrežu zelenih političkih partija i organizacija koje dele zajedničke vrednosti. Ova mreža promovise saradnju i koordinaciju između zelenih partija širom sveta i doprinosi globalnom unapređenju ekoloških i socijalnih politika.

MUNICIPALIZAM

LOKALNO SAMOUPRAVLJANJE

„Pravi napredak leži u pravcu decentralizacije, kako teritorijalne tako i funkcionalne, u razvoju duha lokalne i lične inicijative i slobodne federacije od jednostavnog ka složenom, umesto sadašnje hijerarhije od centra ka periferiji.”

Petar Kropotkin (Пётр Алексеевич Кропоткин)

Osnovna ideja municipalizma je decentralizacija vlasti i veća autonomija lokalnih zajednica, posebno na nivou gradova i opština. Municipalističke platforme prepoznaju državu kao birokratizovani aparat, udaljen od potreba stanovništva. Zato su municipalistima važne institucije, direktno povezane sa stanjem na terenu i potrebama zajednice.

Municipalizam promoviše veći uticaj građana na odluke koje se tiču njihovih života i okoline. U zelenoj politici postoji ista težnja ka povećanju lokalne kontrole i

participacije u upravljanju prirodnim resursima, javnim uslugama i lokalnim razvojem. I municipalisti i zeleni se zalažu za jačanje lokalnih zajednica i veće učešće građana u političkim procesima. Municipalisti i zeleni promovišu razvoj lokalnih resursa, smanjenje zavisnosti od globalnih lanaca snabdevanja i osnaživanje lokalnih zajednica u pokretanju različitih ekonomskih i energetske inicijative. Podsticanjem lokalne proizvodnje hrane, zajedničke i lokalne proizvodnje energije iz obnovljivih izvora energije, te inicijative za lokalnu ekološku i društvenu održivost mogu se stvoriti snažni i samoodrživi lokalni ekosistemi. Municipalizam je istovremeno osetljiv i na brojne strukturne nejednakosti, koje kapitalistički sistem inherentno proizvodi, poput rodni, klasni, rasni.

Municipalizam i zelena politika prepoznaju i značaj saradnje među lokalnim zajednicama. Promovišu razmenu znanja, resursa i dobrih praksi između zajednica, gradova i opština, kako bi se postigao što bolji rezultat u zaštiti životne sredine i društvenom razvoju. Tako se stvara sinergija, a zelene politike stižu širu podršku građana.

Najpoznatiji i najuspešniji primer preklapanja municipalizma i zelenih politika u Srbiji jeste inicijativa Ne davimo Beograd. Reagujući prvenstveno na korupciju u ugovaranju i realizaciji projekta Beograd na vodi, 2014. godine, inicijativa je okupila brojne organizacije i pojedince koji su ukazivali na različite probleme dominantnih prostornih politika i upravljanja razvojem grada. Inicijativa je 2018. godine izašla na lokalne izbore u Beogradu sa programom koji je uključivao brojne municipalističke lokalne politike, od stanovanja, transporta i upravljanja javnim preduzećima, preko obrazovanja i kulture, do upravljanja otpadom i vodosnabdevanja. Nakon lokalnih, inicijativa je 2022. godine izašla i na nacionalne izbore. U međuvremenu gradila se čvršća struktura, a proces transformacije iz municipalističkog pokreta u zelenu partiju okončan je 2023. godine. Tada je, zajedno sa drugim lokanim inicijativama, formirana politička partija pod nazivom Zeleno levi front.

RADNA, SOCIJALNA I LJUDSKA PRAVA

„Ne tražimo milostinju, tražimo pravdu i naša ljudska prava.”

Berta Caceres (Berta Isabel Cáceres Flores)

Kada govorimo o zelenoj politici, radna, socijalna i ljudska prava zauzimaju posebno mesto. Prelazak ka održivom društvu i ekonomiji zahteva promene u načinu proizvodnje i potrošnje. Ovo može imati značajan uticaj na radnike. Zato je važno da se radna prava zaštite i unaprede kako radnici ne bi bili žrtve tranzicije ka zelenijem društvu. Pravedna tranzicija podrazumeva da nijedan radnik ne ostane bez posla ili bez podrške tokom trajanja tog procesa. To uključuje pravične otpremnine i obuku za nova radna mesta.

Zelenima je važno da društvene promene u pravcu održivosti što manje opterećuju najsiromašnije i najranjivije grupe. Tako na primer, mere za smanjenje emisija štetnih gasova ne smeju voditi povećanju cena osnov-

nih potrepština ili energetsom siromaštvu. Pored toga, od velikog su značaja u ovom procesu i socijalna prava, poput prava na pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, stanovanju, javnom prevozu, ishrani i socijalnoj zaštiti.

Radna i socijalna prava u okviru zelene politike uvek idu ruku pod ruku s poštovanjem i unapređivanjem građanskih ljudskih prava. Sloboda govora, veroispovesti, okupljanja, pravo na pravično suđenje, pravo glasa, zaštita od mučenja i diskriminacije i druga ljudska prava, koja omogućavaju pojedincima da učestvuju u društvenom i političkom životu, moraju se osigurati.

ZELENE STRANKE I PLATFORMSKI RAD

Uprkos tome što je zelenim političkim strankama bliška ideja platformskog rada, postoje i određene bojazni po tom pitanju. Zato je važna što šira regulacija na različitim nivoima. Kako bi unapredili položaj platformskih radnika, zeleni se zalažu za sledeće predloge.

Radnici u platformskoj ekonomiji moraju imati ista prava i zaštitu kao i tradicionalni radnici. To uključuje fer plate, bezbedne uslove rada i pravo na organizovanje i kolektivno pregovaranje. Socijalna zaštita se mora proširiti na radnike platformi, uključujući zdravstvenu zaštitu, penzije, naknade za nezaposle-

nost i plaćeno odsustvo. Bez obzira na tip zaposlenja, svi radnici moraju imati pristup socijalnoj sigurnosnoj mreži. Predlažu se i ulaganja u programe obuke i razvoja veština kako bi se osnažili radnici platformi i olakšala njihova tranzicija ka stabilnijem i bolje plaćenom zaposlenju, podstičući lični i profesionalni razvoj.

Zeleni naglašavaju da platformski rad mora biti u skladu sa ekološkom održivošću. Podstiču prelazak na zelene platforme i usluge radi smanjenja ukupnog ugljeničnog otiska i ekološkog uticaja povezanog sa digitalnim radom. Uz to, zelene stranke se brinu o digitalnim pravima radnika platformi, uključujući pitanja privatnosti podataka, transparentnosti algoritama i zaštite od diskriminatornih algoritama. Zalažu se za regulaciju koja obezbeđuje fer i transparentno delovanje platformi. Traže jasnu i sveobuhvatnu regulaciju, koja će platformskim kompanijama nametnuti odgovornost za njihova dela. Nadzor se smatra ključnim kako bi se sprečila eksploatacija i održala fer konkurencija.

FEMINIZAM

„Ili ćemo imati budućnost u kojoj žene vode put do mira sa Zemljom ili uopšte nećemo imati ljudsku budućnost.”

Vandana Šiva (Vandana Shiva)

Dvadeset dvojica najbogatijih muškaraca poseduje više bogatstva od svih žena u Africi. Žene i devojčice sveta rade 12,5 milijardi sati godišnje neplaćenih kućnih poslova. Ženska tela, iskustva i poslovi marginalizovani su, a patrijarhalne zajednice i dalje drže žene u neravnopravnom položaju. Feminizam i zelena politika naglašavaju vezu između ekološke i socijalne pravde. Zalažu se za socijalnu i ekonomsku jednakost svih, bez obzira na pol, rod, rasu, seksualni, nacionalni i bilo koji drugi identitet, za zaštitu marginalizovanih i diskriminiranih grupa, uključujući žene, koje često najviše pate usled negativnih uticaja društvene nepravde, klimatskih promena i degradacije životne sredine.

Ekofeminizam spaja ekološke i feminističke perspektive, prepoznajući duboku povezanost između opre-

sije nad ženama i uništavanja prirode. I feminizam i zelena politika teže inkluzivnom i participativnom društvu, koje prepoznaje nevidljivi rad na društvenoj reprodukciji, i zalažu se za adekvatno socijalno i ekonomsko vrednovanje svih domena rada. Ovo naročito važi za ženski rad koji je često nevidljiv i nevrednovan, definisan pojmovima brige i ljubavi. Ekofeminizam promoviše i aktivno uključivanje žena u političke procese i donošenje odluka. Feminističke vrednosti, poput jednakosti, saradnje i inkluzije, mogu unaprediti demokratske procese i oblikovati zelenu politiku tako da uključuje interese i perspektive svih članova društva.

Feminizam i zelena politika dele i kritički pristup prema kapitalističkom sistemu. Prepoznaju systemske uzroke nejednakosti, iskorišćavanja prirodnih resursa i nepravedne rodne raspodele bogatstva. Podržavaju transformaciju ekonomskih sistema kako bi se postigla pravednija raspodela resursa, održivost i dobrobit svih članova društva.

Reprezentativnost žena unutar zelenih stranaka i mreža zelenih stranaka oduvek je bila jedan od ključnih ciljeva. Većina zelenih stranaka ima vrlo progresivne kvote kada je u pitanju učešće žena u različitim stranačkim telima. Takođe, zelenim strankama obično rukovode višočlana liderstva koja uključuju značajan

broj žena. Zelena poslanička grupa Evropskog parlamenta ima najveći procenat žena u svojim redovima, čak 49,3%. Slična situacija je i u većini nacionalnih skupština.

Osim brojčane reprezentativnosti, zelene stranke se trude da obezbede i različite mehanizme, koji ženama omogućavaju jednako učešće u političkom životu. Primera radi, organizuju se staranja o deci dok su žene na sastancima. Gotovo sve zelene stranke imaju autonomne ženske organizacije, koje predlažu niz progresivnih feminističkih politika.

LGBTQ+ PRAVA

„Ženske i muške uloge nisu biološki određene i fiksirane, već su društveni konstrukti.”

Džudit Batler (Judith Butler)

LGBTQ+ prava štite slobodu i dostojanstvo lezbijki, gejeva, biseksualaca, transrodnih i kvir osoba i ostalih seksualnih i rodni manjina. Priznanje i zaštita ovih prava vode inkluzivnijem i pravednijem društvu, koje poštuje različitost i pruža podršku svim svojim članovima.

Zeleni širom sveta bore se protiv diskriminacije i nasilja nad LGBTQ+ osobama. Borba uključuje zakonodavne mere, pružanje sigurnih prostora za prijavu i podršku žrtvama, te edukaciju institucija i javnosti.

Priznanjem prava LGBTQ+ osobama se garantuje pravna zaštita od diskriminacije na temelju seksualnog i rodno identiteta, kao i sloboda da izraze svoj identitet bez straha od nasilja i stigmatizacije. Jedna od te-

meljnih vrednosti zelene politke je moralna enakost svih ljudi, a zakonska regulacija LGBTQ+ prava korak je u tom pravcu. Ipak, normativna zaštita ne može rešiti sve probleme, sve dok se ne upoznamo sa iskustvima LGBTQ+ osoba. Uključivanje glasova različitih ljudi u školske programe može značajno doprineti razumevanju i razvoju empatije.

Posebnu pažnju zeleni posvećuju pravima transrodnih osoba, kao što su prava na priznanje vlastitog rodnog identiteta, prava na pristup kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti, prava na podršku tokom procesa tranzicije, te prava na zaštitu od nasilja i diskriminacije.

Zeleno-levi front je u septembru 2023. godine u Narodnoj skupštini Republike Srbije predstavio predlog Zakona o građanskom partnerstvu, koji pravno reguliše istopolne zajednice. Ovaj Zakon podržale su organizacije za zaštitu ljudskih i LGBT+ prava. Zakon bi omogućio pripadnicima LGBT+ zajednice da registracijom građanskog partnerstva jedni druge pomažu i izdržavaju, da zajedno stiču pokretnu i nepokretnu imovinu, zajednički konkurišu za kredit i međusobno nasleđuju imovinu. Zakon garantuje pravo na posetu partneru u bolnici i učesće u odluci o lečenju, pravo na posetu u zatvoru, kao i pravo na nasleđivanje porodične penzije.

PRAVO NA SAMOOPREDELJENJE

„Čovek je osuđen na slobodu, jer kad jednom dođe na svet, odgovoran je za sve što čini.”

Žan-Pol Sartr (Jean-Paul Sartre)

Pravo na samoopredeljenje je temeljno ljudsko pravo, koje se odnosi na pravo pojedinca ili grupe da slobodno odlučuje o svom političkom, ekonomskom, društvenom i kulturnom statusu i razvoju, bez spoljnih pritiska ili prisile. Ovo pravo je priznato međunarodnim pravom i garantuje se u nizu međunarodnih dokumenata.

Pravo na samoopredeljenje omogućava pojedincima i narodima da slobodno biraju svoje političke predstavnike, da formiraju i učestvuju u političkim strukturama i odlučuju o načinu upravljanja. Ono uključuje pravo na očuvanje i razvoj jezika, kulture, tradicija i običaja, pravo na identitet, kao i pravo na ekonomsku nezavisnost i razvoj, uključujući pravo na kontrolu prirodnih resursa.

Pravo na samoopredeljenje ima poseban značaj za etničke, nacionalne, verske i kulturne manjine, kao i za narode koji žive pod kolonijalnom vlašću ili su suočeni sa spoljnom dominacijom. Međunarodno pravo naglašava princip samoopredeljenja kao osnovu za mirno rešavanje konflikata i postizanje pravednih i održivih rešenja.

Važno je napomenuti da pravo na samoopredeljenje nije apsolutno pravo i može biti ograničeno u određenim okolnostima, u skladu s drugim osnovnim principima međunarodnog prava. Takođe, pravo na samoopredeljenje zahteva usklađivanje s drugim pravima i interesima, uključujući zaštitu životne sredine i održivost planete. Zelena politika teži postizanju ravnoteže različitih aspekata. Pravo na samoopredeljenje ne sme ugrožavati opšte dobro i dugoročnu održivost prirode.

Škotski referendum za nezavisnost od Ujedinjenog Kraljevstva primer je upotrebe prava na samoopredeljenje. Građani Škotske odgovarali su na pitanje: „Da li Škotska treba da bude nezavisna država?” Većinom od 55,3% glasova, odlučili su da ostanu deo Ujedinjenog Kraljevstva.

Škotski referendum je pokazao kako se pravo na samoopredeljenje može primeniti u mirnom i organizovanom procesu, koji uključuje celokupno građanstvo.

ZELENA EKONOMIJA

„To je civilizacijski poziv za buđenje. Snažna poruka – izgovorena jezikom požara, poplava, suša i izumiranja – koja nam govori da nam je potreban potpuno novi ekonomski model i novi način deljenja ove planete.”

Naomi Klajn (Naomi Klein)

Tradicionalne ekonomske politike bazirane na rastu, profitu i akumulaciji dovele su do niza neodrživih praksi i negativnih posledica po životnu sredinu i društvo u celini. Zelena ekonomija se fokusira na stvaranje održivog, socijalno i ekološki prihvatljivog ekonomskog sistema. Ideja je integrisati ekonomiju u politiku zaštite životne sredine i omogućiti društvenu kontrolu nad donošenjem ekonomskih odluka.

Zelena ekonomija uključuje efikasno korišćenje resursa, smanjenje potrošnje, drugačiju proizvodnju, ponovno korišćenje, popravku i recikliranje, obnovljive izvore energije i smanjenje emisije štetnih gasova. Teži

se razvoju različitih ekološki održivih sektora i prelasku na obnovljivu energiju, energetske efikasnost, ekološki turizam, organsku poljoprivredu i zelene tehnologije. Cilj je smanjiti zavisnost od fosilnih goriva i drugih neodrživih izvora energije.

Zelena ekonomija se fokusira i na socijalnu pravdu i inkluziju. Razmišlja se o zelenim radnim mestima, pravednoj raspodeli prihoda i smanjenju siromaštva. Cilj nije samo smanjiti negativan uticaj na životnu sredinu, već i stvoriti održiv i prosperitetan ekonomski sistem, koji zadovoljava potrebe današnjih generacija, istovremeno štiteći interese budućih.

Greenwashing je marketinška strategija koju organizacije, kompanije, ali i države koriste kako bi se predstavile kao ekološki odgovorne, i tako prikriju niz ekološki neprihvatljivih aktivnosti, proizvoda i usluga.

Kompanije koje koriste greenwashing služe se terminima poput „zelene ekonomije”, „obnovljivih izvora energije” ili „reciklaže” kako bi pridobile ekološki osvešćene potrošače.

Greenwashing nanosi štetu zelenoj ekonomiji jer vodi gubitku poverenja potrošača i prikrija stvarne napore određenih aktera u borbi za održivost.

ZAJEDNIČKA DOBRA

„Birokrate ponekad nemaju tačne informacije, dok ih građani i korisnici resursa imaju.”

Elinor Ostrom

Zajednička dobra su resursi, prostori ili usluge koje koristimo i delimo kao zajednica. U osnovi zelene ideje stoji uverenje da prirodni resursi pripadaju svima i da se moraju održivo koristiti.

Zajednička dobra određena su (zajedničkim) resursima, zajednicom koja ih koristi i pravilima upravljanja. Resurs može biti nematerijalno (znanje i digitalna platforma) ili materijalno (jezero i prostor) dobro, koje zajednica proizvodi i/ili koristi. Zajednica kolektivno odlučuje kako će tim resursima upravljati i kako će ih koristiti.

Zajednička dobra počivaju na principima transparentnosti, pravičnosti, sudelovanja građana i saradnji različitih interesnih grupa. Promovišući zajednička dobra, osna-

žuju se ideje održivosti, socijalne pravde i demokratskog upravljanja resursima. Naglasak je na dugoročnoj dobrobiti svih članova društva, poštovanju ekosistema i pravednoj raspodeli koristi.

Zajednička dobra podstiču i drugačiju formu svojine. Zajednička svojina stoji naspram dominantnih svojinskih oblika, privatnog i javnog. Shodno tome, zajednička dobra zahtevaju nove metode upravljanja bogatstvom, koje nadilaze tržište i državu.

Zelena ideja i politika prepoznaju značaj zajedničkih dobara i promovišu njihovu zaštitu, održivo korišćenje i demokratsko upravljanje. Kroz saradnju, solidarnost i pravednu raspodelu, zajednička dobra mogu postati temelj održivog društva.

ODRAST

**“Zemlja pruža dovoljno da zadovolji
svačije potrebe, ali ne i svačiju pohlepu.”**

Mahatma Gandhi (Mahātmā Gandhi)

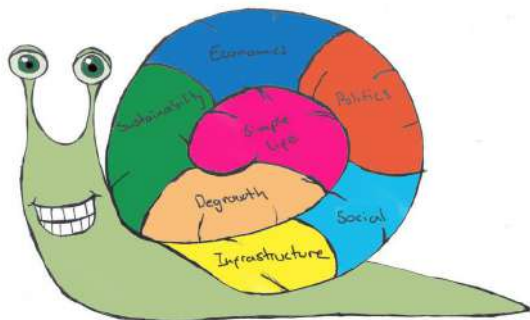
Odrast (engl. „degrowth”) označava drugačije razumevanje ekonomskog razvoja i društvenog napretka. Fokus je na smanjenju ekonomske aktivnosti, drugačijoj proizvodnji i potrošnji, koje su u skladu sa idejom održivosti, te na kvalitetnijem načinu zadovoljavanja potreba ljudi i planete.

Trenutni ekonomski model temelji se na stalnom rastu i neograničenom povećanju proizvodnje i potrošnje. Zelena ideja prepoznaje njegovu štetnost i neodrživost na duže staze. Nasuprot neograničenom rastu stoji odrast. Ideja je da se proizvodnja obuzda i postane kvalitetnija kako bi potrebe ostale zadovoljene. Cilj odrasta je društvo koje se temelji na pravičnosti, solidarnosti, jednakosti i očuvanju životne sredine. Umesto na rastu BDP-a (bruto domaćeg proizvoda), fokus je na zadovoljavanju osnovnih potreba ljudi, stvaranju

kvalitetnih radnih mesta, očuvanju prirodnih resursa i jačanju lokalnih ekonomija.

Odrast dovodi u pitanje vezu napretka i ekonomskog rasta. U skladu sa idejom odrasta, zeleni često predlažu skraćenje radnog vremena, podršku lokalnim proizvođačima i uslugama, ulaganje u obnovljive izvore energije, podsticanje ekološke obnove i smanjenje materijalne potrošnje.

Ukratko, odrast je koncept koji se slaže sa zelenom politikom i zelenom idejom, te pruža alternativu trenutnom modelu ekonomskog razvoja. Kroz smanjenje potrošnje, promenu proizvodnje, usmeravanje prema kvalitativnom razvoju i podsticanje održivosti, odrast nastoji stvoriti društvo koje je u ravnoteži s prirodom i zadovoljava potrebe sadašnjih i budućih generacija.

SOLIDARNOST SA BUDUĆIM GENERACIJAMA I DRUGIM VRSTAMA

„Ne verujem u dobročinstvo. Verujem u solidarnost.”

Edvarado Galeno (Eduardo Hughes Galeano)

Solidarnost sa budućim generacijama poziva nas da prepoznamo dugoročne posledice naših postupaka i delamo tako da ne ugrozimo održivost životne sredine. Solidarno delanje podrazumeva smanjenje zagađenja, očuvanje prirodnih resursa i prelazak na obnovljive izvore energije kako bi se umanjili negativni uticaji na klimu i okolinu.

Ideja solidarnosti odnosi se i na druga živa bića. Zelena politika prepoznaje da su ljudi samo deo šireg ekosistema u kome sve vrste imaju svoju ulogu. Zato je važno istrajati na zaštiti životne sredine, podsticati održivo i odgovorno korišćenje resursa i sprečiti uništavanja sta-

ništa i ekosistema. Zelena politika promoviše ekološku ravnotežu i dobrobit svih vrsta.

Solidarnost sa budućim generacijama i drugim vrstama zahteva promenu načina razmišljanja i delovanja. Važno je uspostaviti ravnotežu između ljudskih potreba i interesa drugih vrsta kako bismo obezbedili održivu budućnost za sve.

Antropocen je geološki termin koji označava geološki vremenski period u kojem ljudske aktivnosti imaju značajan uticaj na Zemljinu geologiju i ekologiju. Ime potiče od grčkih reči “anthropos,” što znači čovek, i “kainos,” što znači novo. Ovaj pojam se koristi da označi period nakon holocena, u kojem je ljudski uticaj na okolinu postao globalno prepoznat. Promene u atmosferi, promene u sastavu tla, i drugi faktori povezani s ljudskim aktivnostima postaju dominantni činioci koji oblikuju Zemlju.

ZELENA IDEJA I DRUGE IDEOLOGIJE

„Zelene stranke treba da budu „anti-partije.”

Petra Keli (Petra Kelly)

Zelena politika se retko dovodi u vezu sa određenom političkom dogmom. Opisuje se kao „transideološka” ili „postideološka” jer prevazilazi klasične političke podela. Uprkos tome, zelena politika bliska je levim idejama, a zelene političke partije obično se percipiraju kao deo političke levice.

Umesto na ideološkim podelama, fokus zelene politke često je na rešavanju konkretnih izazova i unapređenju kvaliteta života ljudi. Ona stavlja naglasak na ekološku održivost, zaštitu životne sredine, socijalnu pravdu i participativnu demokratiju. Prepoznaje važnost saradnje i integracije različitih perspektiva u rešavanju ekoloških i društvenih problema.

Ova fleksibilnost omogućava joj da se prilagodi različitim kontekstima i prihvati inovativna rešenja. Zelene politike obično se razvijaju na lokalnom nivou, uzimajući u obzir specifičnost područja i uključujući lokalno stanovništvo u proces donošenja odluka. Otvorenost i sposobnost prilagođavanja omogućavaju zelenoj politici kontinuirani razvoj i brzu reakciju na aktuelne izazove, čineći je važnim faktorom u savremenom političkom životu.

U poglavljima koja slede govorimo o odnosu zelene ideje i različitih ideologija poput kapitalizma, socijalizma, anarhizma i nacionalizma.

ZELENA IDEJA I KAPITALIZAM

„Živimo u kapitalizmu koji deluje nepobedivo. Ali takva su bila i božanska prava kraljeva. Ljudi mogu uspešno pružiti otpor svakom obliku ljudskog nasilja.”

Ursula Le Guin (Ursula Le Guin)

Veze između zelene ideje i kapitalizma kompleksne su i raznolike. Različite zelene političke struje mogu imati različite stavove o kapitalizmu.

Kada je reč o kapitalizmu, neki zeleni politički pokreti i ideje su kritični prema njegovim aspektima. Kritika kapitalizma često ukazuje da je to ekonomski sistem koji je baziran na stalnom ekonomskom i materijalnom rastu, da neprestalno podstiče sve veću proizvodnju i potrošnju, kao i akumulaciju bogatstva, što dovodi do prekomernog iskoršćavanja resursa, degradacije životne sredine i kreiranja društvene nejednakosti. Ova kri-

tika naglašava neodrživost takvog modela i potrebu za promenom.

S druge strane, postoje i zagovornici ideje zelene ekonomije unutar kapitalističkog sistema. Zalažu se za ozeljenjavanje i regulaciju kapitalizma. Promovišu obnovljive izvore energije, energetska efikasnost, zelene tehnologije i inovacije, kao i inkluzivne ekonomske politike koje garantuju pravičnu raspodelu dobara i pristup resursima.

U praksi, zelena politika i zelena ideja mogu manifestovati različite pristupe prema kapitalizmu, od kritike sistema i potrebe za revolucionarnom promenom do zagovaranja reformi unutar njega. Važno je da politički pokreti i stranke, koje se pozivaju na zelene vrednosti, pažljivo razmotre kako mogu uticati na kapitalistički sistem i pridoneti održivijem i pravednijem društvu. Ovo može uključivati razne pristupe, kao što su regulacija, oporezivanje štetnih aktivnosti, podsticanje održivog biznisa i podrška alternativnim ekonomskim modelima koji promovišu ravnotežu između ljudi, planete i profita.

ZELENA IDEJA I SOCIJALIZAM

„Ekosocijalizam ili varvarstvo”

Ian Angus

I socijalizam i zelene politike u svojoj osnovi imaju ideju društvene pravde. Pored društvene pravde, socijalizam se temelji i na kolektivnom vlasništvu nad resursima. Socijalisti teže socioekonomskoj jednakosti i eliminaciji eksploatacije. Zagovaraju pravednu raspodelu bogatstva i pristup ključnim resursima poput zdravstva, obrazovanja i socijalne sigurnosti.

Dok pojedine zelene struje socijalizam smatraju prirodnim saveznikom, ima i onih koji upozoravaju da realna socijalistička društva nisu obraćala preteranu pažnju na zaštitu sredine i da je industrijska ekonomija često rezultirala velikim ekološkim problemima.

Zelene i socijalističke politike susreću se u ideji ekosocijalizma. Ekosocijalizam posmatra socijalnu pravdu i zaštitu životne sredine kao nerazdvojivo povezane. Neki od

ključnih principa su pravedna raspodela resursa i jednak pristup osnovnim potrebama, poput hrane, vode, stanovanja, zdravstvene zaštite i obrazovanja. Istovremeno, ekosocijalizam se zalaže za održivo korišćenje prirodnih dobara i brigu o budućim generacijama.

U suštini, veza između zelene ideje i socijalističke ideje može biti kompleksna i različite struje imaju različite stavove o tome kako se ova dva koncepta mogu integrisati. Ono što je važno je prepoznati da i zelena ideja i socijalizam teže pravednom društvu i održivosti te da je dijalog ne samo moguć već i neophodan.

ZELENA IDEJA I ANARHIZAM

„Ne postoji tako nešto kao što je dobra vlada.”

Emma Goldman (Emma Goldman)

Anarhizam i zelena politika dele naglasak na horizontalnosti i participaciji. Podstiču aktivno učešće građana u donošenju političkih odluka. Naglašavaju važnost decentralizacije i preispituju hijerarhijske strukture. Promovišu osnaživanje lokalnih zajednica i zalažu se za njihovo učešće u upravljanju lokalnim prirodnim resursima.

Anarhisti i zeleni često otvoreno kritikuju kapitalizam i industrijalizaciju, i smatraju ih odgovornim za ekološku krizu. Zalažu se za ekološku pravednost i smanjenje zavisnosti od fosilnih goriva. Protive se štetnim praksama poput masovne proizvodnje, eksploatacije radne snage i monopolizacije privrede.

Uprkos sličnostima, postoje i razlike između zelenih politika i anarhizma. Anarhizam se tradicionalno zalaže za potpuno ukidanje države i svih oblika vlasti, dok zelene politike često uključuju i partijsko organizovanja i delovanje unutar postojećih institucionalnih okvira. Zelene politike mogu delovati unutar političkog sistema kako bi ostvarile promene, dok anarhistički pokret obično odbacuje bilo kakve oblike hijerarhijske vlasti. Zelene politike često naglašavaju potrebu za socijalnom pravdom unutar postojećeg sistema i njegovom regulacijom, dok anarhizam ima širu orijentaciju na ukidanje svih oblika prisile i dominacije.

ZELENA IDEJA I NACIONALIZAM

“Naš vlasnički svet mašio se tuđe zemlje i tuđe slobode, nekadašnji heroldi nacionalnog oslobođenja poneli su zastavu nacionalnog porobljavanja.”

Dimitrije Tucović

Zelena ideja obično stoji naspram nacionalizma. Nacionalistički pokreti predstavljaju izazov za globalnu saradnju bez koje nema ni društvene pravde, ni zaštite životne sredine.

Nacionalizam je ideologija koja naglašava značaj nacionalnog identiteta, suvereniteta i interesa nacije. Nacionalisti teže tome da svaka nacija, shvaćena kao skup ljudi koji dele zajedničku kulturu, jezik, istoriju i teritoriju, ima sopstvenu državu.

Zeleni često upozoravaju da brojni ekološki izazovi i društveni problemi ne poznaju nacionalne granice. Kli-

matske promene, gubitak biodiverziteta i zagađenje vazduha i vode zahtevaju međunarodnu saradnju. Nacionalizam, s druge strane, stavlja naglasak na partikularne interese i suverenitet pojedinačnih nacija i povećava rizik od diskriminacije, isključivanja i netolerancije prema manjinama, migrantima i izbeglicama. Sve ovo otežava pravednu tranziciju ka održivom i inkluzivnom društvu.

Dok zelena politika naglašava značaj multilateralnih institucija i sporazuma za rešavanje globalnih problema, nacionalizam radi na njihovom podrivanju i urušavanju. Uprkos tome, kada je reč o nacionalnom nivou, pojedini oblici nacionalizma mogu biti kompatibilni sa idejama zaštite životne sredine.

ZELENA IDEJA I GLOBALNI IZAZOVI

„Ako ne učinimo nemoguće, suočićemo se sa nezamislivim.”

Mari Bukčín (Murray Bookchin)

Globalno društvo danas se susreće sa mnogo više izazova nego u bilo kom ranijem periodu. Iako su globalni i lokalni izazovi bili stalno prisutni tokom istorije razvoja ljudskog društva i ponekada doveli do lokalnih ekoloških i socijalnih kolapsa, nikada obim problema nije bio ovoliki. Danas se susrećemo sa problemima koji mogu da dovedu u pitanje masovni ljudski opstanak na planeti Zemlji ukoliko ne budu ubrzo rešeni.

Ljudsko društvo razvilo se u ovom obliku zahvaljujući tome što poslednjih desetak hiljada godina imamo stabilnu klimu i bogati biodiverzitet, što je omogućilo razvoj poljoprivrede koja je osnov sveukupnom rastu. Klimatske promene prete da poremete uslove stabilne klime čime je, između ostalog, i proizvodnja hrane bila

ugrožena. S druge strane, klimatske promene ubrzavaju i nestanak biodiverziteta, kao i druge štetne procese. Nuklearno oružje stoji nad vratom čovečanstva kao stalna pretnja, koja može da prekine život kakav poznajemo danas.

Zelene politike se suočavaju sa svim ovim problemima, promišljaju ih i nude rešenja koja idu u pravcu društvene i ekološke održivosti.

KLIMATSKE PROMENE

“Rešavanje klimatske krize je najveći i najstroženi izazov sa kojim se Homo sapiens ikada suočio. Međutim, rešenje je toliko jednostavno da ga čak i malo dete može razumeti. Moramo da zaustavimo naše emisije gasova staklene bašte.”

Greta Tunberg (Greta Thunberg)

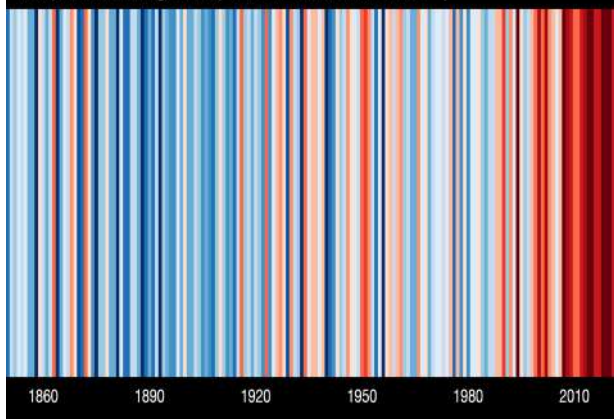
Klimatske promene predstavljaju jedan od najvećih globalnih izazova s kojima se suočava čovečanstvo u 21. veku. One uključuju porast temperature, promene režima padavina, povećanje nivoa mora, intenzivnije i češće ekstremne vremenske nepogode i druge izazove. Glavni uzrok klimatskih promena je povećanje emisije gasova sa efektom staklene bašte poput ugljen-dioksida (CO₂), metana (CH₄) i azotnih oksida (N₂O). Ovi gasovi nastaju kao posledica ljudskih aktivnosti, pre svega sagorevanjem fosilnih goriva (uglja, nafte i gasa), u brojnim industrijskim procesima, krčenjem šuma i intenziviranjem poljoprivrede.

Efekti klimatskih promena postaju sve vidljiviji i produbljuju klimatsku krizu. Povećanje temperature dovodi do topljenja leda i glečera. Nivo mora se podiže i postaje pretnja obalnim regionima. Klimatske promene izazivaju češće i ekstremnije vremenske pojave, od poplava i suša, do uragana i požara. Narušavaju prirodne ekosisteme i ugrožavaju brojne biljne i životinjske vrste. Klimatska kriza predstavlja ozbiljnu pretnju biodiverzitetu, što negativno utiče na lanac ishrane i ekosistemске usluge koje pruža priroda. Prinosi useva su slabiji, što otežava proizvodnju i vodi nestašici hrane. Rast temperature povećava rizik od toplih talasa, a promene u ekosistemima pogoduju širenju zaraznih bolesti.

Borba protiv klimatskih promena zahteva globalne napore i saradnju svih zemalja. Ključno je smanjiti emisiju gasova sa efektom staklene bašte i preći na održive energetske i ekonomske prakse.

Iako predstavljaju jedan od najvećih izazova za čovečanstvo, klimatske promene su istovremeno i jedinstvena prilika za stvaranje društva koje ne ugrožava životnu sredinu, ne prekoračuje planetarne granice i bazira se na jednakosti i solidarnosti.

Promene temperature u Srbiji od 1850. godine

Klimatske štrafte predstavljaju jednostavan način da vizuelizujemo koliko se klima naše planete promenila, izvor: <https://showyourstripes.info/l/europe/republicofserbia/all>

NESTANAK BIODIVERZITETA

„Šta je čovek bez zveri? Kada bi zveri nestale, ljudi bi umrli od prevelike usamljenosti duha.”

Poglavica Seattle

Šesto masovno izumiranje je proces koji se trenutno dešava i definiše ga značajan i brz gubitak biodiverziteta, odnosno izumiranja velikog broja biljnih i životinjskih vrsta širom sveta. Ova faza masovnog izumiranja je posebno zabrinjavajuća jer se dešava u savremenom dobu, iako su masovna izumiranja u istoriji Zemlje bila prilično retka. Prethodnih pet masovnih izumiranja se dešavalo u geološkim periodima pre više miliona godina, uglavnom zbog prirodnih klimatskih promena, vulkanskih aktivnosti ili asteroidnih udara. Međutim, šesto masovno izumiranje je karakteristično po tome što je uzrokovano ljudskom delatnošću i globalnim promenama koje smo izazvali.

Glavni uzroci šestog masovnog izumiranja su uništavanje staništa, različite vrste zagađenja, klimatske promene, unošenje invazivnih vrsta, prekomerna eksploatacija i dr. Savremeno masovno izumiranje karakteriše znatno brži gubitak biodiverziteta. Trenutno izumire između hiljadu i deset hiljada puta više vrsta nego što je očekivano u normalnim uslovima.

Zeleni prepoznaju težinu problema. Zagovaraju zaštitu prirodnih staništa, očuvanje ugroženih vrsta, regulisanje neodrživog korišćenja prirodnih resursa i promovisanje održivih praksi u poljoprivredi, šumarstvu, ribarstvu i drugim sektorima. Promovišu i edukaciju o značaju biodiverziteta.

Naučno je potvrđeno da je više od 500 vrsta kopnenih životinja na ivici izumiranja i verovatno će biti izgubljeno u narednih 20 godina. Poređenja radi, isti broj izgubljen je tokom čitavog dvadesetog veka. Kopnenih kičmenjaka na ivici izumiranja, poput sumatranskog nosoroga, klarion carića, kornjače sa Galapagosa i Harlekin žabe, manje je od 1000.

Analiza objavljena u časopisu Proceedings of the National Academy of Sciences, obuhvata podatke o 29.400 vrsta kopnenih kičmenjaka. Istraživači su identifikovali 515 vrsta sa populacijom manjom od 1.000. Polovina ovih vrsta ima populaciju manju od 250. Većina je nađena u tropskim i subtropskim regionima.

NUKLEARNA ENERGIJA

„Oslobođena snaga atoma promenila je sve osim našeg načina razmišljanja i tako smo nastavili da se krećemo ka katastrofi bez premca.”

Alber Ajnštajn (Albert Einstein)

Kao glavne prednosti nuklearne energije najčešće se navode niska emisija gasova sa efektom staklene bašte, visoka energetska gustina, stabilnost snabdevanja i smanjenje zavisnosti od fosilnih goriva. Ipak, nuklearna energija nosi i određene rizike poput mogućih nesreća, visokih troškova, problema sa odlaganjem nuklearnog otpada, hijerarhijskog upravljanja i širenja nuklearnog naoružanja. Zato su zeleni oprezni po ovom pitanju i neprestano tragaju za održivim, sigurnim i manje opasnim alternativama.

Mnoge zelene partije (jedna od njih je i Savez90/Zeleni) formirane su na temeljima antinuklearnih pokreta. Do skoro je borba protiv nuklearne energije bila jedno od njihovih ključnih obeležja. Ipak, klimatska kriza i po-

treba za prelaskom na ugljenično neutralnu ekonomiju uticali su na preispitivanje antinuklearnog stava. Dok neki zeleni zagovaraju potpunu eliminaciju nuklearne energije i nuklearnog naoružanja, drugi priznaju da tranzicija mora biti postupna i da je neophodno osigurati održivost tog procesa. Dok je pitanje nuklearne energije i dalje otvoreno, situacija sa nuklearnim naoružanjem je daleko jednostavnija. Gotovo sve zelene organizacije zalažu se za njegovu eliminaciju.

Bez obzira na konačan stav, nuklearna energija svakako zahteva transparentan i demokratski proces donošenja odluka uz široku uključenost javnosti.

Poslanici Evropskog parlamenta 2022. godine usvojili su predlog Evropske komisije da se nuklearnim elektranama i elektranama na prirodni gas, kao održivim investicijama, odobri plasiranje na finansijskim tržištima. Prema novim pravilima, poznatim kao taksonomija, nova postrojenja na gas izgrađena do 2030. godine biće prepoznata kao prelazni izvor energije sve dok elektrane na ugalj ili lož-ulje ne pređu na gas. Postojeće nuklearne elektrane će dobiti zelenu oznaku ukoliko se obavežu da će preći na takozvana goriva tolerantna na nezgode počevši od 2025. i da će izraditi detaljne planove za konačno skladištenje radioaktivnog otpada 2050. godine.

Za ovaj predlog glasalo je ukupno 328 evropskih poslanika, dok je protiv bilo 278. Poslanici iz redova zelenih i evropske levice glasali su protiv. Smatrali su da predlog povećava rizik od potencijalnih nesreća i usporava prelazak na obnovljive izvore energije, što dugoročno ugrožava planove za dostizanje klimatske neutralnosti.

IMPERIJALIZAM I NEOIMPERIJALIZAM

„Imperijalizam ostavlja za sobom klice truleži koje moramo klinički otkriti i ukloniti iz naše zemlje, ali i iz naših umova.”

Franc Fanon (Frantz Omar Fanon)

Antiimperijalizam je politički pokret i ideologija usmerena protiv imperijalizma, tj. ekonomske, političke i vojne dominacije jedne države ili nacije nad drugim državama ili narodima. Ova ideja teži oslobađanju od kolonijalne eksploatacije, nepravednih trgovinskih sporazuma, vojne intervencije i drugih oblika dominacije, koji se sprovode radi sticanja resursa, moći i kontrole.

Imperijalizam dovodi do iskorišćavanja resursa slabijih zemalja od strane moćnih država ili korporacija, što doprinosi nepravednoj raspodeli i ekološkoj šteti. Uz to, imperijalizam stvara i produbljuje jaz između moćnih i slabijih država, te podriva solidarnost i saradnju. Zelena politika se protivi takvom jazu i zagovara jednakost,

međusobno uvažavanje, solidarnost i saradnju među svim narodima u suočavanju s globalnim izazovima kao što su klimatske promene i gubitak biodiverziteta.

Zelena politika pridaje važnost pravu naroda na samoopredjeljenje, odnosno pravu na autonomiju i donošenje odluka koje se tiču njihove okoline i zajednice. Imperijalizam često nameće političku, ekonomsku ili vojnu dominaciju nad drugim narodima, ograničavajući njihovu sposobnost da oblikuju vlastitu održivu budućnost. Zelena politika podržava pravo naroda da slobodno odlučuju o svojoj sudbini. Zelena ideja osvešćuje i postojanje ekološkog kolonijalizma, koji se javlja kroz eksploataciju prirodnih resursa i devastaciju životne sredine u ime ekonomskog razvoja. Antiimperijalistički pristup zelenoj politici prepoznaje i kritikuje taj oblik ekonomskog i ekološkog iskorišćavanja, te se zalaže za alternativne modele razvoja, koji poštuju prava naroda i prirodu.

ZA DALJE ČITANJE:

- Benedictus de Spinoza (1677). Ethics
- Carson, Rachel (1962). Silent Spring
- Dick Richardson, Chris Rootes (1995). The Green Challenge, The Development of Green Parties in Europe
- Linda Starke, Gro Harlem Brundtland (1990). Signs of Hope: Working Towards Our Common Future
- Per Gahrton, Caroline Lucas (2015). Green Parties, Green Future: From Local Groups to the International Stage
- Andre Gorz (1982). Ekologija i politika
- Rudi Supek (1973). Ova jedina zemlja
- Predrag Momčilović (2021). Vazduh kao zajedničko dobro
- Toma Piketi (2023). Kratka istorija jednakosti
- Đorđe Pavićević, Marko Simendić (2016). Disciplinovanje demokratije: klasične kritike i moderna sporenja
- Grupa autorki (2020). Ne/nasilje i odgovornost, između strukture i kulture
- J.C. Smuts (1926). HOLISM AND EVOLUTION
- Paul Stubbs (2023). Socialist Yugoslavia and the Non-Aligned Movement: Social, Cultural, Political, and Economic Imaginaries
- Anri Lefebvre (1968). Pravo na grad
- Dejvid Harvi (2013). Pobunjeni gradovi od prava na grad do urbane revolucije

- Silvija Federiči (2004). Kaliban i veštica - žene, telo i prvobitna akumulacija
- Judith Butler (1990). Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity
- Vladimir Ilyich Lenin (1914). The Right of Nations to Self-Determination
- Kate Raworth (2018). Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist
- Natalija Stojmenović, Miloš Janković (2020). Rizik javni, profit privatni
- Elinor Ostrom (1990). Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action (Political Economy of Institutions and Decisions)
- Grupa autora (2018). Zajednička dobra i granice kapitalizma
- Jason Hickel (2021). Less Is More: How Degrowth Will Save the World
- Vincent Liegey , Anitra Nelson (2020). Exploring Degrowth: A Critical Guide
- Hartmut Berghoff, Adam Rome (2017). Green Capitalism?: Business and the Environment in the Twentieth Century
- Naomi Klein (2015). This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate
- Aleksandar Berkman (2014). Bukvar anarhizma
- Peter Kropotkin (1902). Mutual Aid: A Factor of Evolution
- Dimitrije Tucović (2022). Izabrani spisi
- David Wallace-Wells (2019). The Uninhabitable Earth
- Srećko Horvat (2021). Posle apokalipse
- Mark Lynas (2014). Nuclear 2.0: Why a green future needs nuclear power
- Frantz Fanon (1952). Black Skin, White Masks

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

502.131.1
351.77

МОМЧИЛОВИЋ, Предраг, 1988-
О зеленој идеји и зеленим политикama /
[Predrag Momčilović]. - Београд : Удружење
"Centar za zelene politike", 2023 (Београд :
SWA Tim). - 79 str. ; 15 cm

Podatak o autoru preuzet iz kolofona. - Tiraž
500. - Str. 5: Predgovor / Miloš Janković.

ISBN 978-86-82790-01-3

а) Животна средина
б) Еколошка политика

COBISS.SR-ID 132542729

”Budimo realni, tražimo nemoguće”

